

Arbeid in Beeld

Constantin Meunier (1831-1905)

Paul Swuste (redactie TtA)

Constantin Meunier is een Belgische schilder, beeldhouder en tekenaar die in Nederland niet erg bekend is. Op latere leeftijd wijdt Meunier zijn hele oeuvre aan arbeid. Dat is opmerkelijk. Ook andere 19e-eeuwse schilders gebruiken het thema arbeid, maar over het algemeen in één of een paar schilderijen. Een heel oeuvre blijft een uitzondering. De Nederlandse schilder Heijenbrock (1871-1948) is een ander voorbeeld (zie ook Spaan, 2018).

Meunier's productie komt voor een belangrijk deel in de 19e eeuw tot stand. Dat is een zeer roerige tijd. Daarom begint deze bijdrage eerst met een korte karakterisering van de tijdgeest en de opkomende kunststroming van het realisme, voorafgaande aan een bespreking van zijn schilderijen en beelden.

Realisme en tijdgeest

Een belangrijk 19e-eeuws schilderij is het grote doek van Gustav Courbet, de steenbrekers (Figuur 1). Courbet is een van de frontmannen van het realisme, een beweging die de werkelijkheid van de wereld wil laten zien en niet de gedramatiseerde taferelen van de romantiek en de geïdealiseerde decorachtige stijl van het neoclassicisme.

Figuur 1: Gustave Courbet, *de steenbrekers* (1849)

Het formaat van het schilderij, een ruime anderhalve meter bij een ruime twee en een halve meter, is het formaat van een historiestuk. Volgens de toen geldende regels is dit formaat voorbehouden aan taferelen van grote statuur, zoals veldslagen, de geboorte van Venus of een kroning van een staatshoofd. Courbet toont op dit schilderij beeldvullend twee arbeiders van een lage sociale klasse. Hun kleren zijn vies en gescheurd. Ze leggen een weg aan. Voor het wegdek breken ze grote stukken steen. Courbet toont hoe zwaar

het werk van deze mensen eigenlijk is. Het doek voelt in die tijd als een directe bedreiging van de maatschappelijke orde. Dit vernieuwende werk wordt dan ook niet direct getolereerd. Nu is het baanbrekende doek een van de iconen van de moderne kunst. De steenbrekers is in 1851 getoond op de Brusselse salon en ook Meunier ziet dit schokkende schilderij. Hij is, naar eigen zeggen, zeer onder de indruk. Helaas is het doek verloren gegaan tijdens het geallieerde bombardement van Dresden in februari 1945.

In het begin van de 19e eeuw is Frankrijk oppermachtig. Napoleon loopt, met uitzondering van Rusland, een groot deel van Europa onder de voet. Het Congres van Wenen na Waterloo definieert in 1815 een nieuw machtsevenwicht in Europa. Dit heeft tot doel om Frankrijk, zonder voortdurende oorlogen, onder controle te houden. De Zuidelijke Nederlanden, het huidige België, wordt dan samengevoegd bij de Noordelijke Nederlanden. Dit creëert een buffer tegen Frankrijk. Het Britse rijk overvleugelt in die periode Frankrijk met haar voorsprong in haar industrialisatie en koloniale veroveringen. Op dat moment zijn de Zuidelijke Nederlanden, na Engeland, het tweede geïndustrialiseerde land. Deze voorsprong behoudt ze tot de Eerste Wereldoorlog. Het land heeft veel waterwegen en later de spoorwegen, dus een goede infrastructuur. De landbouw produceert voldoende en het land heeft winbare steenkoolbakkens in de Borinage. Deze streek is onderdeel van de provincie Henegouwen. De industrie en de economie ontwikkelen zich onder het dogma van de vrije markt. Het is de periode van het 'laissez faire kapitalisme'. De hogere productiviteit door mechanisering creëert welvaart, maar voor een beperkte groep. De economische voorspoed vertaalt zich in een steeds groter wordend verschil tussen arm en rijk. Dat gebeurt niet alleen in de Zuidelijke Nederlanden, maar in alle Westerse landen. De Belgische arbeidende klasse is grotendeels ongeletterd en niet georganiseerd. Lonen zijn lager dan in de buurlanden. Louis Paul Boon geeft gat treffend weer in zijn roman Pieter Daens, een werk dat in 1992 is verfilmd.

Meunier wordt een jaar na de onafhankelijkheidsstrijd van België geboren. België scheidt zich dan af van de Noordelijke Nederlanden en wordt een zelfstandige staat.

Meunier als schilder

Nadat Meunier de steenbrekers heeft gezien gaat hij schilderen. In het diep katholieke België schildert hij tot

de jaren zeventig van de 19e-eeuw religieuze tafelen en historiestukken. Daarna komt er een omslag. Hij bezoekt de metaalverwerkende bedrijven van Cockerill in Seraing, de glasblazerij van Val-Saint-Lambert en de steenkoolmijnen in de Borinage. Deze industriële wereld én het harde werk van de arbeiders in de steenkoolindustrie worden zijn thema's. Hij schildert de arbeiders op de locaties waar ze werken (Figuren 2-4). Hij evolueert van zijn religieuze en historiestukken naar het realisme.

Meunier neemt net zomin deel aan de arbeidersbeweging als Bruegel deel uit heeft gemaakt van de boerenopstand. De arbeider gerichte beeldspraak van Meunier is veelal gebaseerd op een humanitaire reflex. Hij is een schilder van sociale toestanden. Het publiek is getuige van een nooit eerder gezien onderwerp, de fabrieksarbeider. Hij is een van de eerste kunstenaars die het aandurft om het werk in de kolenmijnen, hoogovens, glasblazerijen, walsen en havens te laten zien en in beeld te brengen. In de gebarsten smeltkroes (Figuur 2) toont hij de moeite die het kost om een kroes van gesmolten glas te herstellen of te vervangen. Het schilderij beeldt het gevaar uit van het werk en de kracht en vakmanschap van de arbeiders.

Figuur 2: De gebarsten smeltkroes (1884)

Figuur 4: Staalgieten te Ougree (1880)

Figuur 5: Het zwarte land (1893)

In 1896 gaat hij naar de Borinage, het Waalse 'Pays Noir' en legt het mijnwerkersleven vast. Hij wil de grootsheid van het industriële avontuur laten zien en de industriële omgeving, het desolate mijnlandschap (Figuur 5)

Meunier als beeldhouwer

Eén van zijn bekendste beeldhouwwerken, de buildrager of de stuwadoor (Figuur 6), is een symbool voor Antwerpse havenarbeiders. In 1889 ontstaan beelden voor het ophefmakende Monument van de Arbeid te Laken. Constantin Meunier wordt hiermee onsterfelijk.

Andere bekende beelden zijn de smid (Figuur 7) en de

puddelaar (Figuur 8). De puddelaar is een ijzerbewerker die het gesmolten erts moet omroeren als het roodgloeïend is. Deze beelden zorgen voor een sensatie en het publiek wordt geconfronteerd met een nieuwe iconografie: die van de arbeider die niet langer gevangen is in het afmattende werk dat hij moet doen. De rustende puddelaar, de smid en de buildrager roepen respect op.

Figuur 6: de buildrager (1893)

Figuur 7: de smid (1886)

Figuur 8: de rustende puddelaar (1884)

Figuur 9: Compensatie betaald per lichaamsdeel (Eastman, 1910)

Tussen 1883 en 1893 organiseert een vernieuwingsgezinde Belgische kunstenaarsgroep van schilders en beeldhouwers zich in 'Les XX' (de twintigers). Deze groep van jonge radicalen rebelleert tegen het verouderde academisme en de heersende artistieke standaarden. Een bekend lid van Les XX is James Ensor. Later sluiten Auguste Rodin, Paul Signac en Jan Toorop zich bij de groep aan. Meunier is een genodigde

van de groep. Ze stellen niet alleen hun eigen werk tentoon, maar ook schilderijen van niet-Belgische kunstenaars zoals Cézanne en Van Gogh. Na de jaren van Les XX start de internationale carrière van Meunier. Hij wordt bekend in Parijs, Venetië, Londen en Wenen. Ook in de Verenigde Staten zijn tegen het eind van de 19e-eeuw beelden van Meunier terug te vinden, in musea in New York, Chicago, Boston en Los Angeles. In een groot onderzoek naar ongevallen in de Amerikaanse staalindustrie gebruikt Crystal Eastman het beeld van de rustende puddelaar (Figuur 9). Hier worden de compensatiebedragen per ledemaat aangegeven voor verongelukte staalwerkers (Eastman, 1910).

Bronnen:

- Aron P, Buyck J, Canobbe X, Duchesme J, Joris P, Wilmotte M (1997). Een eeuw Belgische kunst 1848-1948. Musée d'Art et Contemporain, Luik en Museum van Industriële Archeologie, Gent.
- Eastman C (1910). Work-accidents and the law. The Pittsburgh survey. Charities Publications Committee, New York.
- Levine S, Urban F (1998). Hommage à Constantin Meunier 1831-1903. Pandora, Antwerpen.
- Meunier, the art of labour and the labour of art. Documentatie van het Meunier museum, Abdijstraat 50, Brussel-El-sene.
- Spaan S (2018). Arbeid in beeld. Herman Heijenbrock (1871-1948). Industriële ontwikkeling in beeld gebracht. Tijdschrift voor toegepaste Arbowetenschap 31 (3):103-107.
- Vandepitte F (2014). Constantin Meunier 1831-1905. Lan-
noo, Tielt.